

СТРАТЕГІЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ХУДОЖНІХ МОДЕЛЕЙ МАЛОЇ ПРОЗИ ДОРІС ЛЕССІНГ

У статті зроблено спробу проаналізувати ключові методи інтерпретації малої прози Д. Лессінг. На сучасному етапі розвитку літературознавчої науки існує потреба у розгалуженому науковому підході до вивчення творчості англійської письменниці. При цьому необхідно акцентувати увагу на феміністичному, історичному, психоаналітичному та культурологічному методах дослідження художньої спадщини Д. Лессінг.

Ключові слова: Д. Лессінг, мала проза, фемінізм, метод наукового дослідження, психоаналіз, історичний підхід, культурологічний підхід.

Lutsyk V. Interpretational Strategies for Analyzing Artistic Models in Doris Lessing's Short Fiction. The article attempts at analyzing the key methods employed in interpretation of D. Lessing's short fiction. Modern literary studies require a diversified approach in the research of D. Lessing's literary output. It is vital to pay special attention to the feminist, historical, psychoanalytical and cultural methods of conducting scientific investigation with respect to D. Lessing's works.

Key words: D. Lessing, short fiction, feminism, method of scientific investigation, psychoanalysis, historical approach, cultural approach.

Луцик В. Стратегии интерпретации художественных моделей малой прозы Дорис Лессинг. В статье сделана попытка проанализировать ключевые методы интерпретации малой прозы Д. Лессинг. На современном этапе развития литературоведческой науки существует потребность в разветвленном научном подходе к изучению творчества английской писательницы. При этом необходимо акцентировать внимание на феминистском, историческом, психоаналитическом и культурологическом методах исследования художественного наследия Д. Лессинг.

Ключевые слова: Д. Лессинг, малая проза, феминизм, метод научного исследования, психоанализ, исторический подход, культурологический подход.

Постановка проблеми. Художня спадщина Доріс Лессінг (1919 – 2013) зумовила оновлення феміністичної літературної парадигми в англomовному письменстві. Цим пояснюється різноманіття інтерпретацій та реінтерпретацій її доробку, у тім числі малої прози. Вони проступають у працях таких зарубіжних дослідників як Харольд Блум [5], Елізабет Маслен [26], Філіс Перракіс [27], Енніс Претт [28], Майкл Торп [33]. Натомість українські літературні критики (Сергій Авраменко [1], Мар'яна Горlach [2], Ольга Дерикоз [3], Олена Подкоритова [4]) розглядають мистецькі здобутки Д. Лессінг здебільшого у гендерному аспекті. Відтак в українському літературознавстві, на відміну від зарубіжного, методологічна база дослідження творчості Д. Лессінг окреслена недостатньо. Основні критичні підступи до осмислення художніх моделей письменниці залишаються не класифіковані. Цим і визначається актуальність даної статті.

Аналіз досліджень. Дослідження літературного доробку Д. Лессінг передбачає виділення чотирьох характерних вимірів її творчості, а саме – феміністичного, історичного, психоаналітичного та культурологічного.

Феміністичний підхід до вивчення творчості Доріс Лессінг проступає у таких працях, як «У пошуках Ненсі Дрю, Снігової королеви і кімнати №19: огляд феміністично-

го дискурсу» («In Search of Nancy Drew, the Snow Queen, and Room Nineteen: Cruising for Feminine Discourse», 1993) [6] Еллен Браун, Жіноча проза: нове бачення постмодернізму» («Feminine Fictions: Revisiting the Postmodern», 2012) [35] Патриції Бог, «Патологія жіночої поразки у творах Доріс Лессінг» («The Pathology of Feminine Failure in the Fiction of Doris Lessing», 1974) [25] Еліс Марков, «Підневільні жінки: Фемінізм у романах Доріс Лессінг» («Unfree Women: Feminism in Doris Lessing's Novels, 1975») [29] Елейн Реппінг, «Відмикаючи двері у пост-патріархальний світ: гендерні студії на уроках вивчення сучасної літератури (Unlocking the Door in a Post-Patriarchal World: The Study of Gender in the Contemporary Literature Classroom, 1990) [31] Роберти Розенберг, «Читаючи жіночі світи від Крістін де Пізан до Доріс Лессінг: дороговкази до шести століть уявних жіночих кімнат письменниць» («Reading Women's Worlds from Christine de Pizan to Doris Lessing: A Guide to Six Centuries of Women Writers Imagining Rooms of Their Own», 2011) [18] Шерон Янсен.

Історичний метод при аналізі коротких оповідань Д. Лессінг у своїх працях використовували Сюзан Воткінс [34], Маргарет Дребл [8], Гейлі Грін [14], Монна Кнапп [20].

Психоаналітичним аспектом творчості Д. Лессінг займалися зокрема наступні літературні критики: Бетсі Дрейн [9], Шейла Конбой [7], Сідні Кеплен [19] та Лін Сукенік [32].

Дослідження культурологічних питань у малій прозі Д. Лессінг у різні часи проводили Кетрін Фішбурн [10], Керол Франко [11], Керін Фуоролі [12], Ненсі Хардін [16].

Мета статті полягає у систематизації головних методів вивчення творчості Д. Лессінг у зарубіжному літературознавстві. Системне вироблення чітких інтерпретаційних підходів до аналізу малої прози Д. Лессінг важливе з огляду на мультикомпонентність творчого методу письменниці.

Виклад основного матеріалу. Сучасні літературні критики (Сімона де Бовуар, Юлія Крістева, Джуліет Мітчел, Бетті Фрідан, Ненсі Чодоров), котрі дотримуються феміністичних поглядів, вважають, що мова сучасної цивілізації – «чоловіча». Така констатація гендерної ситуації визначає проблемність творчих прагнень жінок-письменниць у світі, де домінують чоловіки. За визначенням американського історика Лінди Гордон, роль жінок в історії навмисне применшується, а «жіночність зводять до антитези терміну «влада» [13, 31]. У статті «Підневільні жінки: фемінізм у романах Доріс Лессінг» («Unfree Women: Feminism in Doris Lessing's Novels», 1975) визначна американська дослідниця Елейн Реппінг слушно наголошує на двох довершених тенденціях у творчості Д. Лессінг. Йдеться про втечу в уявні світи «жіночої свідомості, які якісно відрізняються від чоловічого макрокосму» [29, 29], а також потребу виходу за межі обмеженої світоглядної парадигми у вимір «який чітко поєднує увесь наявний людський досвід і знання» [29, 30]. У праці «Другорядна особиста думка» («A Small Personal Voice», 1974) називає окреслені тенденції відповідно «феміністичними» і «гуманістичними» [22, 188].

Один із промовистих прикладів, який характеризує індивідуальний авторський стиль та оригінальність композиційної структури малої прози Д. Лессінг у руслі феміністичної теорії, – коротке оповідання «До кімнати №19» («To Room 19», 1973). У творі представлена розгалужена система персонажів, на тлі яких виокремлюється доля головної героїні. Така структура створює ефект ліричної «жіночої» оповіді з несподіваною трагічною кінцівкою. Взірцем феміністичної методики вивчення творчості Д. Лессінг можуть слугувати статті англійських лі-

тературознавців «Божевільність у короткому оповіданні Доріс Лессінг «До кімнати №19»» («Madness in Doris Lessing «To Room Nineteen», 1987) [17] Єви Гантер та «Повернення до ірраціонального: незбагненні героїні коротких оповідань «Сумна жінка» та «До кімнати №19» («Redeeming the Irrational: The Inexplicable Heroines of «A Sorrowful Woman» and «To Room Nineteen», 1990) [15] Лінди Галіскі. Дані праці подають аналіз характерних рис нової феміністичної ери. За її умов жінка чинить опір традиційним культурним ролям, підвищуючи ризик бути зраженою. Головна героїня оповідання Сюзен Ролінгс досягає чіткого усвідомлення свого марного існування. Єдина можливість для реалізації власного життєвого потенціалу існує для неї виключно поза межами суспільного акцептування. Є. Гантер та Л. Галіскі пов'язують «втрату» традиційного суспільства ідеологічними, економічними та політичними змінами у культурному житті Англії, які були спричинені історичними процесами.

Історичний підхід до вивчення творчості Д. Лессінг – це невід'ємна складова дослідження творчості англійської письменниці. Такі студії розглядають малу прозу Д. Лессінг крізь призму відновлення історичної пам'яті та відродження національної самосвідомості англійців. Прибічники цього методу досліджують присутні елементи симбіозу минулого та теперішнього у малій прозі Д. Лессінг. Критики зазначають, що у добірці малих прозових творів «Африканські оповідання» («African Stories», 1963) Д. Лессінг прагне зобразити згубні наслідки «постколоніальної травми», спричинені народам Африки у період рабовласництва та розповсюдження расизму. Письменниця провела своє дитинство у Південній Родезії (нині Зімбабве), зростаючи у старому фермерському будиночку із солом'яною стріхою і елементами африканського оформлення інтер'єру. Вона зазначає у своїх мемуарах «Повертаючись додому» («Going Home», 1957), що ніколи не залишалася на одному місці і «не жила більше ніде, відколи покинула свій перший будинок на пагорбі» [23, 11]. Проживання у громаді англійських поселенців в Африці наклало свій імперіалістичний відбиток на ментальність мисткині. У цьому контексті англійська дослідниця Ен Мак Клінток слушно доводить у праці «Імперська шкіра: раса стать і сексуальність у колоніальних змаганнях» («Imperial Skin: Race, Gender and Sexuality in the Colonial Contest», 1995), що питання «статті, раси і класу взаємопов'язані і проступають суперечливим чином у взаємодії між собою» [24, 5].

Науковці, які дотримуються історичного підходу, зазначають, що Д. Лессінг у своїх коротких оповіданнях у всіх деталях описує життя англійського суспільства ХХ ст. На думку згаданих літературних критиків, письменниця у своїй творчості торкається ключових аспектів питання національної самосвідомості, шляхів та способів залучення громадян до суспільного життя англійської нації та рівноправної участі у процесі формування новітньої історії. Вона широко використовує у малій прозі африканський фольклор, народні міфи та легенди, а також відображає у творах тему негативних наслідків впливу західного цивілізаційного типу на розвиток самобутніх культур поневолених народів.

Англомовні літературознавці приділяють особливу увагу дослідженню психоаналізу у малих прозових творах Д. Лессінг. Американська дослідниця Шейла Конбой зазначає у статті «Межі трансцендентального досвіду у творах Доріс Лессінг» («The Limits of Transcendental Experience in the Works by Doris Lessing», 1990), що короткі оповідання англійської мисткині вказують на «зростаючу авторську скептичність щодо цінності шизофренічних і трансцендентальних подорожей, а також щодо

певних елементів репрезентативної функції мови» [7, 68]. Окреслене незадоволення існуючим станом речей схиляє Д. Лессінг до вибору у своїх творах нереалістичних засобів художнього зображення дійсності з високим рівнем психологічної напруги. Найпоказовішим прикладом вивчення психоаналітичного методу творчості Д. Лессінг вважають коротке оповідання «Спокуса Джека Оркні» («The Temptation of Jack Orkney», 1972).

Для зменшення аналітичного навантаження на умовного реципієнта під час переходів в інші виміри англійська письменниця нерідко вдається до делімітації кордонів між ними. Лессінг також прискіпливо ставиться до реалізації вимоги щодо усунення часово-просторових меж. У короткому оповіданні «Спокуса Джека Оркні» такими межами виступають двері приміщень й періоди сну-бадьорості. Цей прийом сприяє чіткому розділенню різних за природою вимірів буття.

Визначна англійська дослідниця Бетсі Дрейн називає перехід від матеріальної дійсності у світ уяви, снів і візій, рухом між «Марксом і Юнгом» [9, 136]. У своїх художніх текстах Д. Лессінг прагне увиразнити напругу між цими світами, полегшити їм шлях до взаємопроникнення і досягнення цілісності. Аналогічна увага до сновидінь і фантазій простежується у теорії К. Г. Юнга (1875 – 1961). Головний герой оповідання Джек Оркні визнає: заміщені свідомістю сексуальні потяги обмежують та руйнують цілісність сприйняття дійсності. Пошук ідентичності передбачає подорож углиб «Я-особи» крізь знівечений внутрішній світ. Він розташований за крихкою стіною буденності та безпечної дійсності. Тому трансцендентальна подорож Джека Оркні не є простою втечею від байдужості ближніх у зовнішньому світі. Внутрішній простір містить можливість для оновлення. Інформація, отримана зі сну через повторне звернення до сцен з минулого, допомагає героєві окреслити шляхи для альтернативних дій у майбутньому.

Плідним підходом у дослідженні надбань Д. Лессінг у царині англійського письменства є культурологічний метод. Зразки малої прози англійської письменниці 70-х рр. ХХ ст. містять у своїй канві елементи постмодернізму. Змістовним у цьому зв'язку є спостереження відомого американського митця Річарда Кастеланеца. Він доводить безперервність модерністської і постмодерністської естетики Д. Лессінг. Окреслений континует досягається поверненням до відкритої форми. Такий стилістичний прийом, на думку автора монографії «Більше малої прози» («More Short Fictions», 1980) «характерний для носіїв періоду, які не намагаються виступати у пов'язі з досвідом» [21, 224].

Протилежну думку висловлює американська дослідниця короткого оповідання Мері Рорбергер. Вона заперечує зв'язок між модерністською і постмодерністською англійською малою прозою у творчому доробку Д. Лессінг. У студії «Від оповідання до анти-оповідання» («Story to Anti-Story», 1979) авторка відзначає втрату визначеної сили символів: «Художній світ позбавляється реалістичних текстур – він перетворюється у кімнату з дзеркалами, де помітними стають викривлення» [30, 7]. У такому контексті сама реалістичність дійсності піддається сумніву, оскільки вона постає кінцевим продуктом викривлень, здійснених людською свідомістю.

Відомий американський критик і редактор Ненсі Гардін у статті «Суфістське дидактичне оповідання і Доріс Лессінг» («The Sufi Teaching Story and Doris Lessing», 1977) аргументовано пов'язує елементи фантастики і містики у коротких оповіданнях Д. Лессінг з глибоким проникненням ідеями суфізму. Цей релігійно-філософський напрям пропонує візію порятунку, яка «вчить нас, як прокинутися від запрограмова-

них ролей» [16, 324]. При цьому розрив і подальша відмова від сучасних умовностей розуміються на рівні кінцевої мети такого звільнення.

Висновки. Художній доробок Д. Лессінг посідає вагоме місце у становленні нового етапу розвитку англійської літератури та культури. Саме такий систематично розгалужений підхід до вивчення творчості англійської письменниці широко використовують британські та американські літературні критики. Адже лише системне дослідження кожного з аспектів коротких оповідань письменниці сприяє глибшому розумінню важливості тематики малих прозових творів Д. Лессінг. Розмежування та класифікація її творчості згідно з феміністичним, історичним, психоаналітичним та культурологічним методами, які є ключовими підходами до вивчення творчості письменниці, дає можливість визначити та систематизувати філософсько-естетичну спрямованість малої прози Д. Лессінг. Незважаючи на існуючу класифікацію критичних методів дослідження творчого доробку письменниці, слід зазначити: більшість цих критичних відгалужень має спільну кореневу систему. Очевидним постає факт пов'язаності результатів дослідження і методів аналізу конкретного художнього тексту з особливостями англійської культурно-історичної спадщини, питаннями самосвідомості та шляхами пошуків людської самоідентифікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авраменко С. В. До питання про гендерну літературу / Сергій Володимирович Авраменко // Гуманітарний вісник [Текст]: [всеукр. зб. наук. пр.]. Серія: Іноземна філологія. – Черкаси : Видавництво Черкаського державного технологічного університету, 2009. – Вип. 13. – С. 8–12.
2. Горлач М. Концепт «Інший» у романній диалогії Доріс Лессінг «П'ята дитина» та «Бен серед людей» / Мар'яна Горлач // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство. – Тернопіль, 2011. – Вип. 33. – С. 229–239.
3. Дерикоз О. Б. Сучасні англійські версії short story у контексті феміністичної ідеї: новелістика А. Картер, П. Фітцджеральд, А. Байетт, Д. Лессінг [Текст] : // Автореф. дис. канд. філол. наук : 10.01.04 / Дерикоз Ольга Борисівна ; Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. – Д., 2013. – 20 с.
4. Подкоритова О. П. Філософсько-ідеологічні засади творчості Доріс Лессінг: пошуки ідеалу / Олена Павлівна Подкоритова // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка : [зб. наук. пр.]. Серія : Філологічні науки. – Житомир: ЖДУ, 2009. – Вип. 46. – С. 45–49.
5. Bloom H. Doris Lessing (Bloom's Modern Critical Views) / Harold Bloom. – New York : Chelsea House Publishers, 2003. – 300 p.
6. Brown E. In Search of Nancy Drew, the Snow Queen, and Room Nineteen: Cruising for Feminine Discourse / Ellen Brown // Frontier : A journal of Women Studies. – Lincoln : University of Nebraska Press, 1993. – P. 1–25.
7. Conboy S. The Limits of Transcendental Experience in the Works by Doris Lessing / Shelia Conboy // Modern Language Studies. – 1990. – No 1. – P. 67–78.
8. Drabble M. Doris Lessing: Cassandra in a World under Siege / Margaret Drabble // Ramparts. – 1972. – No 10. – P. 50–54.
9. Draine B. Substance Under Pressure: Artistic Coherence and Evolving Form in the Novels of Doris Lessing / Betsy Draine. – Madison : The University of Wisconsin Press, 1983. – 224 p.
10. Fishburn K. The unexpected universe of Doris Lessing: a Study in Narrative Technique / Kathrine Fishburn. – Westport : Greenwood Press, 1985. – 184 p.
11. Franko C. Authority, Truth-telling, and Parody: Doris Lessing and 'the Book' / Carol Franko // Papers on Language and Literature. – 1995. – No 3. – P. 255–285.
12. Fuoroli C. Doris Lessing's Game: Referential Language and Fictional Form / Caryn Fuoroli // Twentieth Century Literature. – 1981. – No 2. – P. 146–165.
13. Gordon L. Dear Sisters: Dispatches from the Women's Liberation Movement / Linda Gordon. – N. Y. : Basic Books, 2001. – 336 p.

14. Greene G. Doris Lessing: The Poetics of Change / Gayle Greene. – Ann Arbor : The University of Michigan Press, 1997. – 296 p.
15. Halisky L. Redeeming the Irrational: The Inexplicable Heroines of ‘A Sorrowful Woman’ and ‘To Room Nineteen’ / Linda Halisky // Studies in Short Fiction – 1990. – No 1. – P. 45–54.
16. Hardin N. The Sufi Teaching Story and Doris Lessing / Nancy Hardin // Twentieth Century Literature. – 1977. – No 23. – P. 314–326.
17. Hunter E. Madness in Doris Lessing «To Room Nineteen» / Eva Hunter // English Studies in Africa. – 1987. – No 2. – P. 91–104.
18. Jansen S. Reading Women’s Worlds from Christine de Pizan to Doris Lessing: A Guide to Six Centuries of Women Writers Imagining Rooms of Their Own / Sharon L. Jansen. – N.Y. : Palgrave Macmillan, 2011. – 256 p.
19. Kaplan C. Doris Lessing : The Alchemy of Survival / Carey Caplan. – Athens : Ohio University Press, 1988. – 193 p.
20. Knapp M. Doris Lessing (Literature and Life) / Mona Knapp. – New York : Ungar Pub. Co., 1984. – 210 p.
21. Kostelanetz R. More Short Fictions / Richard Kostelanets. – New York : Assembling Press, 1980. – 225 p.
22. Lessing D. A Small Personal Voice / Doris Lessing. – New York : Vintage, 1974. – 171 p.
23. Lessing D. Going Home / Doris Lessing. – London : Harper Perennial, 1996. – 256 p.
24. McClintock A. Imperial Skin: Race, Gender and Sexuality in the Colonial Contest / Anne McClintock. – Florence : Routledge, 1995. – 464 p.
25. Markow A. The Pathology of Feminine Failure in the Fiction of Doris Lessing / Alice Bradley Markow // Critique: Studies in Contemporary Fiction. – 1974. – No 1. – P. 88–100.
26. Maslen E. Doris Lessing (Writers and Their Work) / Elizabeth Maslen. – Tavistock : Northcote House Publishers, 1994. – 96 p.
27. Perrakis P. Spiritual Exploration in the works of Doris Lessing / Phyllis Perrakis. – Westport : Praeger, 1999. – 168 p.
28. Pratt A. Doris Lessing: Critical Studies / Annis Pratt. – Madison : The University of Wisconsin Press, 1975. – 188 p.
29. Rapping E. Unfree Women: Feminism in Doris Lessing’s Novels / Elayne Antler Rapping // Women’s Studies : An Inter-Disciplinary Journal. – 1975. – No 1. – P. 29–44.
30. Rohrberger M. Story to Anti-Story / Mary Rohrberger. – Boston : Houghton Mifflin School, 1978. – 780 p.
31. Rosenberg R. Unlocking the Door in a Post-Patriarchal World: The Study of Gender in the Contemporary Literature Classroom / Roberta Rosenberg // College Literature. – 1990. – No 2/3. – P. 109–120.
32. Sukenick L. Feeling and Reason in D. Lessing’s Fiction / Lynn Sukenick // Contemporary Literature. – 1973. – No 4. – P. 515–535.
33. Thorpe M. Doris Lessing’s Africa (Modern African Writers) / Michael Thorpe. – New York : Africana Pub. Co., 1978. – 117 p.
34. Watkins S. Introduction: Doris Lessing’s Border Crossings / Susan Watkins // Doris Lessing: Border Crossings; [ed. by Alice Ridout, Susan Watkins]. – New York : Continuum, 2011. – P. 1–15.
35. Waugh P. Feminine Fictions: Revisiting the Postmodern / Patricia Waugh. – Florence : Routledge, 1989. – 244 p.

Статтю подано до редакції 16.03.2014 р.